

SVENSKA TRÄD

Deras biologiska nytta och
hur vi kan gynna och använda dem

Ek
Tall
Oxel
Rönne
Gran
Bok
Lind
Sälg
Asp
Björk

Lönna
Alm
Al
Ask
Hägg
Fågelbär
Apel
En
Lärk
Hassel

Ibland låter det som att vi i Sverige har tre trädslag: gran, tall och löv (som när träden är unga ofta kallas för sly). I själva verket har vi en rik variation av träd i vårt land. Här berättar vi vilken nytta träden gör för andra arter när de lever och om hur vi människor kan få glädje av dem både när de växer och när de blivit till virke.

Vackra, biologiskt rika och miljömässigt varierade skogar ger oss en mångfald av sätt att nyttja och njuta av dem! Vi hoppas på att väcka din nyfikenhet. Längst bak i broschyren hittar du information om var du kan hitta mer kunskap.

Innehållsförteckning

Mångbruk i skogen	3	Björk	16
Ek	4	Lönn	17
Tall	5	Vår relation till skogen	18
Oxel	6	Alm	19
Rönn	6	Virkeskvalitet	20
Naturnära skogsbruk	7	Al	21
Gran	8	Odla som skogen	22
Nyttan med skoglig variation	9	Ask	23
Bok	10	Hägg	24
Lind	11	Fågelbär	24
Skogen och klimatet	12	Apel	25
Sälg	13	En	25
Biologisk mångfald	14	Lärk	26
Asp	15	Hassel	26
		Mer läsning och kunskap	27

Denna broschyr är tillkommen som en del i Leaderprojektet Hållbart skogsbruk och mångbruk i skog som drivs av Föreningen Skogens mångbruk och Plockhugget ekonomisk förening åren 2021-2023, med ekonomiskt stöd av Leader Nedre Dalälven.

För text svarar Eva-Lotta Hultén och Annevi Sjöberg och för layout Carlo Iacovino.

Kunskapsruta:

Mångbruk i skogen

Sverige är ett skogrikt land och skogen är en viktig resurs. Nyttjandet har länge haft ett ensidigt fokus på att hugga ned träden och göra pappersprodukter och sågade varor. Efterfrågan på trä är stor och växande - de senaste 60 åren har världens efterfrågan på papper och sågade trävaror mer än fördubblats. Något problem att få avsättning för sina träd har alltså inte skogsägarna. Däremot finns problem med lönsamheten. Under de senaste 60 åren har betalningarna till Sveriges skogsägare halverats i reala termer. För 80 år sedan hade en miljon svenskar sin utkomst från avverkningarna. Nu ger skogsbruk och träindustri sammanlagt drygt 73 000 jobb, enligt siffror från SCB och Skogsstyrelsen, och väldigt få av dem finns i glesbygd.

Skogligt mångbruk innebär att använda skog för olika ändamål och utveckla fler verksamhetsidéer, tjänster och produkter. En högre förädlingsgrad ger ofta ökad lönsamhet. Man kan förädla och sälja allt från tystnad till finsnickrade möbler, beroende på hur skog och intresse ser ut.

Genom att skapa ett brett mångbruk av skogarna kan de sammanlagda inkomsterna och nyttorna öka. Nya metoder kan ge både ekologiska och ekonomiska fördelar.

Duktiga företagare tjänar redan pengar på småskalig träförädling, nytt sorts skogsbruk, guidningar, hantverk, jakt, turism och mat från skogen. Fler verksamhetsområden kommer till hela tiden. Tusentals skogsägare och andra företagare med skogen som bas arbetar med att utveckla skogens alla värden till förmån för den biologiska mångfalden, inkomsten och glädjen i att äga och sköta en skog. Kanske vill du bli en av dem?!

Det finns två sorter ek i Sverige. Skogseken har ollon som sitter på skaft medan bergekens ollon sitter tillsammans i en tät bukett. Bergeken har också flikigare blad än skogseken.

Eken vill ha mullrik, djup jord, gärna lerhaltig men växer också på magra marker och blir då ofta krokig och grenig och kallas för krattek. Trädet tycker om ljus. Naturliga ekskogar är ganska öppna. Växer de inne bland andra träd blir de ofta höga och får raka stammar. Fristående ekar blir lägre och med mycket rik förgrening och ofta knotig stam. Eken har en djup pålrot och är mycket stormtålig.

På marken i en ekskog trivs många örter och olika sorters gräs och gamla ekar är det svenska trädslag som har flest rödlistade arter knutna till sig. Gamla ekar kan rentav ses som ett ekosystem i miniatyr med sina många olika livsmiljöer; skorvig bark, håligheter med mulm (trämjöl), grenar och lövverk. I dessa ståtliga träd finns några av Europas största vedskalbaggar, som ekoxe, läderbagge och större ekbock. För att de gamla ekarna ska fortsätta fylla sin viktiga biologiska funktion behöver de stå öppet och ljust så att stammen hålls torr och solbelyst. Låter man marken omkring dem växa igen kan stora ekjättar dö på bara något årtionde.

Träets kvalitet och egenskaper

Eken är det vanligaste ädellövträdet i Sverige. Det går inte att se skillnad på virke från skogsek respektive bergek men bergeken växer långsammare och ger därför ett svagare virke. Till skillnad från många andra träd blir ekens trä starkare och också tyngre ju snabbare det växer. Ekens kärnved är mörk och skiljer sig tydligt från de yttre lagren, den så kallade splintveden. Ekträ är relativt hårt och har mycket god beständighet mot röta och insektsangrepp.

Kuriosa

Ekar kan bli mycket gamla, över 1000 år. Sveriges grövsta träd är en ek som växer i Norra Kvill i Kalmar län. Den har en omkrets på 14 meter.

Ek som legat länge i mossar eller sjöar blir svart och kallas för Europas ebenholts men virket är svårtorkat och till en början skört.

Ekollon är mycket näringsrika och det går att laka ur garvämnena så de kan nyttjas för matlagning och brödbak. De bittra tanninerna försvinner om man värmer upp ekollonen till 86-95 grader i fem till sju timmar. Skogsek kan ge 1,5 ton ekollon per hektar under rika år.

Spång gjord av ek i Norra Kville Nationalpark. Kårek AB. Foto: Bengt Karlsson

Hamburgare gjorda av ekollon. Under Ekarna. Foto: Ola Schubert

TALL

Tallen är vårt näst vanligaste träd och finns över hela landet. Ofta växer den tillsammans med gran, i söder ibland med ek. Den trivs i både djup och lucker jord och på magra marker och mossar. Där blir den kort och knotig och kallas då martall. Tallen vill ha mycket ljus och tallskogar blir gärna glesa. Den klarar sig bra på torr mark men växer också på myrmark.

Tallen trivs på tidigare störd mark, som efter skogsbrand. Trädet växer snabbt som ungt och är det träd som näst eken blir äldst, upp mot tusen år. Tallen kan växa i bergsskrevor men kan på sandiga marker utveckla pålrot och är stormfast. I september-oktober tappar trädet upp till en tredjedel av sina barr.

Många arter som är knutna till tallskog tycker om ljus och värme och är brandgynnade. En del trivs också på gamla, döda, silvergråa torrtallar eller på de torra tallgrenar som faller till marken.

Träets kvalitet och egenskaper

Tallvirke är generellt mjukt och klarar fukt och röta bra. På mager grusmark i norr blir tallvirke tungt och starkt. På magrare marker i norr blir virket lättare. Söderut, där trädet växer snabbare, blir det mjukare. Konkurrens om ljus och utrymme skapar rakt och kvistfritt virke.

Tallvirke har alltid använts för husbyggnation. Senvuxet kärnvirke från tall blir rötbeständigt och hårt och har använts till fönsterträ, takbeklädning, bänkar och bord liksom till ämbar, bryggkärl och större kärl men inte till förvaring av mat eller dryck eftersom virket gav en bismak. Det har också använts till telefon- och elstolpar och båtar. Eftersom tallvirke är lättklivet användes det gärna till ved men också till att göra spånkorgar.

Tallvirke används fortfarande i hög utsträckning vid husbyggnation, till panel, stomme, golv, lister och fönster. Ur tall utvinns också tjära, terpentin, tallolja och träsprit.

Kuriosa

Den som vill kan genom att skada trädets bark skapa fetved, som är mycket kådrik, vilket ökar trädets rötbeständighet. Det gör virket extra lämpat för exempelvis fönstertillverkning eller konstruktioner som utsätts för mycket fukt.

Tallbarr är mycket c-vitaminrika och har använts för att förebygga skörbjugg.

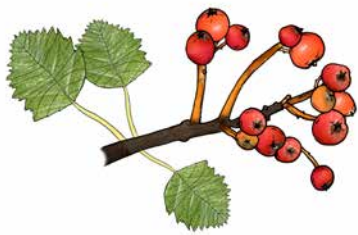

Knäckebröd gjort med barkmjöl rikt på antioxidanter och mineraler. Barkbrödsbagarn i Västerbotten. Foto: Anders Hallberg

Fönsterkarmar som renoveras med rötbeständig fetved från tall. Fetvedens vänner. Foto: Mikael Tiljestränd Edström.

OXEL

Oxel växer naturligt upp till Norrlandsgränsen och längs norrlandskusten. Den vill ha mycket ljus och trivs i lundar och hagar, gärna i bergiga partier. Oxeln är hårdig mot vind och passar bra i häckar och som alléträd. Enskilda träd kan bli runt 200 år. Oxelbär är, precis som rönnbär, mycket populära hos många fåglar, som sidensvans, starar och trastar.

Träets kvalitet och egenskaper

Virket har ljus splintved och ibland relativt mörk kärna. Det är starkt, mycket hårt och tungt. Oxelvirke tål nötning bra och är svårkluvet. Trä från oxel har använts till huggkubbar, kilar, verktyg och skedar. Traditionellt har man också gjort tumstockar av oxel. Idag är virket eftertraktat av slöjdare för sin hårdhet. Man tillverkar också bowlingklot och käglor av oxel.

Kuriosa

Oxelns bär är mjöligt och sötare än rönnbär. De kan kokas till gelé och torkade kan de användas som russin. Bären innehåller inte så mycket vatten och är lätta att torka. De kan också malas till mjöl. Prova att använda det i pannkakssmet eller bröd!

Utedass med lås och gångjärn gjorda i oxel.
Ur natur
Foto: Håkan Strotz

RÖNN

Rönn växer i hela landet, på de flesta marker men trivs bäst i näringsrik mulljord. Rönnen blir sällan stor eftersom den växer långsamt och inte blir äldre än högst 100 år. Det är ett vind- och köldtåligt träd. Rönnens blommor är populära bland insekter och bären är viktig mat för fåglar som trast och sidensvans på höst och tidig vinter. Rönn är också populär föda för älg.

Träets kvalitet och egenskaper

Rönnvirke är starkt och segt och relativt hårt. Det är lätt att bearbeta men svårkluvet. Förr planterades ofta rönn som vårdträd på gårdar i norr. Av rönnbär har vi gjort gelé och bladen har använts till djurfoder. Rönnens trä har blivit till verktygsskaft, räfspinnar och hjulekrar och dess bark nyttjats vid garvning. Träet skiftar från gulvitt till gråbrunt och har en vacker lyster. I Finland används rönn till möbler och inredning, vilket vi i Sverige skulle kunna ta efter.

Kuriosa

Om våren när saven stiger går det att göra pipor av rönn. Knopparna går vid samma tid att äta och smakar bittermandel. Rönnbär är rika på vitamin C och goda torkade, eller som ingrediens i så kallat fruktläder.

Fruktläder med rönn, aronia och äpple. Mångfaldsträdgården.
Foto: Annevi Sjöberg

Kunskapsruta:

Naturnära skogsbruk

Att bruka skog naturnära innebär att man undviker att markbereda och röja och endast plockhugger eller hugger små luckor. Skogen får utvecklas och åldras mer naturligt och när träden själva får avgöra var de vill växa hamnar rätt träd på rätt plats. Det ger en skog som är varierad både art- och strukturmässigt. Med en naturlig och sammanhängande skog utan ”gap” i form av kalhyggen kan djur och växter av alla de slag överleva och lättare hitta fler och nya platser att leva på.

Man avverkar främst beståndens största träd. Det ger hög andel sågbart timmer som i sin tur ger fler träprodukter med lång livslängd och långsiktig kolinbindning.

Mellan 40 och 70 procent av det kol som finns lagrat i den svenska skogen finns under jord. Vid kalhyggesbruk läcker mycket koldioxid från marken och det tar flera decennier innan de nya träd som planteras har kompenserat för förlusten och ännu längre innan de bundit in det som en äldre och bevarad skog hade bundit in under tiden. Då endast små luckor tas upp vid naturnära skogsbruk stannar så gott som allt kol i marken.

En nyckel till hur en skog utvecklas finns dold i skogsmarken. Där kan svamparnas mycel sträcka sig kilometervis. Mykorrhizasvamparna har en mycket viktig roll för skogens vatten, näring och kolbindande förmåga. I en naturnära brukad skog kan mycelet fortsätta leva vidare hela tiden. Med naturnära skogsbruk reduceras också problemen med jorderosion, översvämningar och läckage av växthusgaser kraftigt.

Att gå från konventionellt brukande till naturnära är lätt! Man utgår från den skog som växer på markerna men byter brukssätt och strategi för kommande åtgärder. Det kan på sikt förändra även en granplantage till en variationsrik och både ekonomiskt och ekologiskt mer uthållig skog.

När de planterade granarna glesas ut kommer ljus ner på marken. Det ger förutsättningar för mångfald i skogen, med fler sorters träd och rikare markvegetation.

(Foto Eva-Lotta Hultén)

Granen kan växa på de flesta marker men vill helst ha näringsrik jord, gärna med inslag av kalk, och gott om vatten. Normalt återfinns granen oftast i blandskogar med tall och löv. Renodlade naturligt tillkomna granskogar är ovanliga.

Granen är känslig för vårfrost och står mycket dåligt emot skogsbrand eftersom dess bark är tunn. Trädet blåser också lätt omkull eftersom rötterna ligger ytligt.

Granen kan bli upp till 50 meter hög och över 500 år gammal men blir vanligen något lägre och 300-400 år, i en naturskog. I söder blir granens grenverk brett, med rakt stående grenar. I norr blir kronan smal och grenarna sluttande, vilket gör att tung snö rasar av.

Granen är det svenska träd som har flest arter knutna till sig, runt 1100 stycken! Många lavar är beroende av gran. Att många grananknutna arter är hotade beror på att de behöver skoglig kontinuitet och gamla träd, eller lever i död ved. Täta, planterade monokulturer av gran är istället generellt mycket artfattiga, och ofta med mycket lite markvegetation eftersom så lite ljus når ner till marken.

Träets kvalitet och egenskaper

Om granen växer snabbt blir virket löst och av låg kvalitet. Om trädet får växa upp i skuggan av redan uppvuxna träd blir virkeskvaliteten bättre men träet har generellt låg motståndskraft mot röta och insekter. Undertryckta granslanor användes förr till stängsel och hässjestötar. Virket är mer elastiskt än fur och användes därför gärna till bjälkar. Granen användes också till golv, räfseskaft, lieskaft och bågsågar. Man tillverkade även smörkärnor, mjölkkärl, tunnor, vattenämbar och korgar eftersom granen inte avgav smak till matvaror.

Idag används gran till konstruktionsvirke och ytterpaneler. I mycket hög utsträckning används också gran i svensk produktion av pappersmassa. På grund av hur vi idag odlar gran blir kvaliteten ofta så låg att virket inte duger att såga till byggnadsvirke.

Kuriosa

Grankåda har antibakteriella egenskaper och hög vitaminhalt och kan användas som tuggummi. Späda granskott är mycket c-vitaminrika och kan användas i sallad och grytor; som smörgåspålägg eller som smaksättare i olja. Granskott i maten adderar en härlig smak som påminner om rosmarin och harsyra. Granskottsolja och inlagda granskott har serverats på nobelmiddagen men kan också användas i fotbad. Granved innehåller eteriska oljor som ger behaglig skogsdoft när man eldar och är skälet till att granved sprakar och knastrar.

Produkter med ingredienser från skogen. Däribland sirap gjord av granskott. Foto: Högtorps gård

Kunskapsruta:

Nyttan med skoglig variation

En skog utsätts helt naturligt för olika störningar, som storm, snö som knäcker grenar, översvämningar, viltbetning, insekts- och svampangrepp eller brand. Det ger liv och variation åt skogen. Men i brukade skogar kan allt detta också bli till problem. Det har vi sett på senare år i form av granbarkborreangrepp, torka, översvämningar, förödande bränder och stora stormskador.

Forskningen är entydig kring att fler trädslag och arter och mer variation i skogens struktur ökar skogens förmåga att stå emot angrepp och hantera och reparera sig efter olika störningar. Granbarkborren har en rad fiender i form av fåglar och andra insekter. I en naturligt varierad skog finns dessa fiender beredda att äta granbarkborrar, som på så vis hålls i schack.

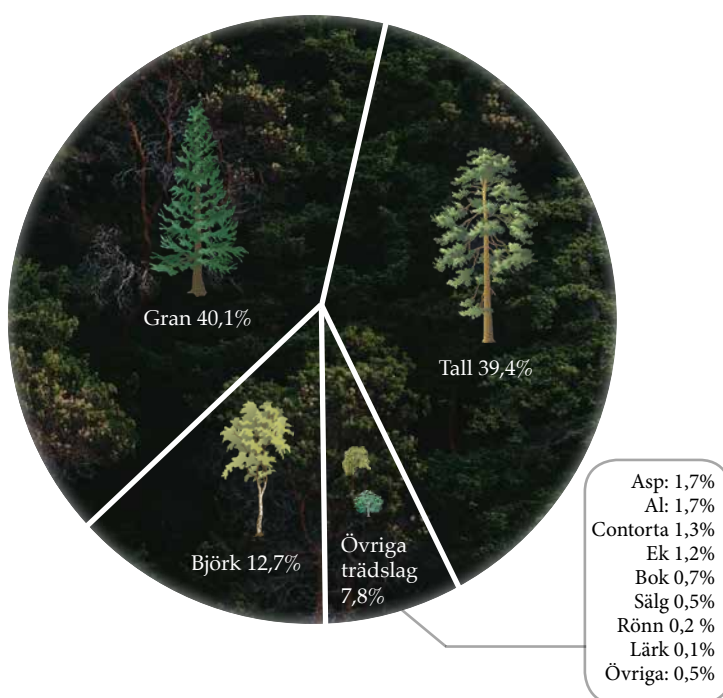
Bränder blir mindre förödande i blandskogar än i rena barrskogar eftersom lövträd inte brinner lika lätt och häftigt som barrträd. Bränder minskar också i skogar som inte dikas, eftersom det då finns våtare områden som blir till hinder för branden. När det stormar är det framför allt gran som blåser ner. Granens rötter är ytliga och passar dåligt att växa i monokulturer, som de ofta gör idag.

I mer varierade skogar undviks också de ungskogar som blir till smörgåsbord för älgar, som ofta gör stor skada i till exempel tallplanteringar. Med större risker för exempelvis mer omfattande och våldsamma skogsbränder och stormar riskerar människor som bor i eller intill skogar att utsättas för fara.

Likriktningen med fokus på bara två trädslag, gran och tall, har lett till att skogens flexibilitet har minskat. Det har framställts som ekonomiskt mest rationellt att odla bara gran och tall. Men ekologi och ekonomi hör ihop. Skogen blir mer skadetålig ju mer varierad den är. Och ingen vet vilka trädslag som kommer vara eftertraktade i framtiden. Variation i skogen är riskminimering både för skogsbruk och människor; det höjer skogens skönhets- och rekreationsvärden och främjar den så viktiga biologiska mångfalden.

Att låta skogen utvecklas mer naturligt är att klimatsäkra sitt skogsbruk.

Fördelning av olika trädslag i Sverige

Grafen visar de olika trädslagen i procent av total m³sk (inkl. fjällnära skog) i Sverige. Gran och tall svarar för nära 80% av träden.

Källa: Riksskogstaxeringen. Skoglig data från 2018.

Boken är ett av få svenska träd som naturligt bildar egna bestånd, utan inslag av andra trädslag. Bok växer naturligt endast i södra Sverige, som längst norrut i Mälardalen.

Trädet vill ha mullrik, lucker och kalkrik jord och gott om vatten. Det växer gärna i kuperad terräng och trivs bra på de skånska åsarna. Boken blir på våra breddgrader normalt högst 150 år men kan bli äldre.

I bokskogar bildas ett tätt krontak och marken får mycket lite ljus. Det är därför ont om örter i bokskogen när löven slagit ut men om våren kan det var gott om blommor. Bokens ollon är populär föda för sork, ekorre, nötskrika och andra fåglar, liksom för vildsvin.

Träets kvalitet och egenskaper

Bokvirke är hårt och segt. Till utseendet är det först vitgult och sedan grårosa. Bokvirke har dålig rötbeständighet i torra miljöer och bättre under vatten. Det är lätt att klyva, bearbeta och svarva och torkar lätt. Bokollonen har fyllt en mycket viktig funktion som foder för grisar som gick lösa i bokskogar. Deras bökande gav också goda förutsättningar för nya plantuppslag. Rostade bokollon har förr använts som kaffesubstitut. Bokträ har traditionellt använts till redskap, vagnar och hjul samt till båtkeolar. Det har också blivit till möbler och kärl för matförvaring. Idag används bok till möbler, parkettgolv och andra snickerier som utsätts för hårt slitage. Man gör också glasspinnar av bok eftersom träet inte avger någon smak.

Kuriosa

Enligt ädellövskogslagen är det inte tillåtet att på sin mark ersätta bok med andra trädslag. Späda bokblad kan användas som sallad.

Människor kan äta bokollon efter kokning eller rostning. De är rika på protein och kolhydrater och smakar efter tillagning som en blandning mellan hasselnöt och bovete. Ollonen kan också pressas till matolja och då behöver de inte skalas. Skörden kan bli 1-4 ton per hektar. Bokollon kan vara en riktig framtidsgröda!

Stolen "Vilda" gjord av bok.
Foto: Gemla Fabrikens AB

Boknöt. Foto: Katja Schulz

Golv gjort av bok. Berg & Berg Sweden AB

LIND

Linden växer helst i blandskogar och vill ha näringsrik jord. Den räknas till ädellövträden och finns i hela södra och mellersta Sverige. Linden har ett djupt rotsystem och är därför mycket stormtålig. Den förökar sig gärna med rotskott. Lindar kan bli mycket gamla, på sydligare breddgrader över tusen år.

Lindblommorna är uppskattade av bin, och den honung som bildas under den period på sensommaren då linden blommar är mycket uppskattad av människor.

Träets kvalitet och egenskaper

Lindträ är mjukt och relativt segt men lätt att bearbeta. Det är ljust gulvitt och neutralt men kan mörkna med ålder. Träet har dålig rötbeständighet. Traditionellt har linden hamlat för foder till djuren. Dess trä har använts till träsniderier och skulpturer. Lindens bast har tvinnats till rep och använts att göra säckar, mattor och korgar av. Eftersom lindträ är mjukt och man lätt kan sticka in nålar används det till ritbräden och hatt- och perukstockar. Tavelramar, tandpetare och blyertspennor är några andra användningsområden.

Kuriosa

Unga lindblad går att äta och är goda i en blandsallad. Repar man av en gren kommer nya, späda blad och hamlat träden regelbundet kan de fungera som små, lättskördade salladsträd i skogen. Bladen kan även frysas. Lindens skott kan plockas och ätas höst till vår och passar att använda i olika bakverk, till exempel kanderade. Lindblommor har en svag honungssmak och kan användas färska eller torkade till te som anses lugnande och lindrande vid förkylningar, infektioner och feber. Extra gott blir teet om man kombinerar lindblad med fläderblommor.

Unga färska lindblad på pizza. Lindblad innehåller mycket mineraler. Mångfaldsträdgården. Foto: Annevi Sjöberg

Skålar av lindträ. Foto: GoButiken

Bord av lind. Foto: Moheda Kök i Torpsbruk

Kunskapsruta:

Skogen och klimatet

När skogsmark läggs kal påbörjas en intensiv nedbrytning av markens humus och förna. Det frigör näring och små plantor, gräs och hallon, som är pionjärarter, växer fort. Men ytan läcker också koldioxid. Den höga tillväxt som en intensifierad nedbrytning i marken ger kan inte kompensera för detta läckage.

Ungskog på ett kalhygge börjar en nettoinbindning av koldioxid efter 10-20 år men på grund av det tidigare läckaget är det först efter 30-40 år som man har ett verkligt nettoupptag. Det är alldeles för lång tid för att Sverige ska klara att leva upp till de klimatmål vi satt upp.

Skogen får sedan kanske växa ytterligare 30-50 år och binda koldioxid innan den kalhuggs på nytt. Den hinner emellertid inte kompensera för förlusten av det tidigare beståndets biomassa då en stor del av produktionen ”gått åt” för att kompensera markläckaget. En koldioxidskuld uppstår, orsakad av hygget. Om sedan det nya beståndet avverkas så släpps på nytt kolet i virket ut i atmosfären i form av koldioxid.

Om träet används till långlivade produkter som hus eller möbler hålls dess kol undan atmosfären, men idag blir 80 procent av trärårvaran papper, bränsle eller andra kortlivade produkter och är inom bara några år uppeldat eller nedbrutet.

Det finns de som hävdar att snabbväxande ungsskogar är klimatmässigt sett positiva. De växer visserligen snabbt i volym men virkets densitet är oftast lägre än i äldre skogar och det finns ett direkt samband mellan densitet och kolinbindning. Och oavsett hur fort eller sakta skogen växer är det marken och dess kolförråd som är mest avgörande för kolet i de boreala skogar som växer hos oss.

Det viktigaste instrumentet för att hantera klimatproblemet med hjälp av skogen är att låta skogens och markens processer fortgå ostörda så långt det är möjligt. När vi tar ut den biomassa vi behöver måste det göras med så liten påverkan på skogsekosystemet som möjligt.

Om vi istället för att göra kalhyggen plockhugger träd, kan vi bibehålla ett högt virkesförråd och undvika att marken läcker koldioxid.

*Sara Kulturhus är en 20 våningar hög byggnad av gran och furu.
Den lagrar mycket kol i virket. Foto: Visit Skellefteå*

Sälgen hör till släktet Salix som rymmer många arter av buskar och träd, exempelvis vide. Sälgen växer över hela Sverige utom på kalvfället. Trädet trivs på både torra och fuktiga marker, både tillsammans med barr- och andra lövträd. Man hittar ofta sälgen i skogsbryn och på andra soliga platser, som hagar och ängar. Sådana miljöer var vanligare förr och det fanns då betydligt fler sälgen i våra landskap.

Sälgen har mycket höga naturvärden och är värdträd för en lång rad svampar, insekter, mossor och lavar, både som levande och som död. Dofttunga och sälgtunga rötter vaden och gör den tillgänglig för insekter.

Eftersom sälgen huserar många insekter ger den också viktig mat åt fåglar, som lövsångare, flugsnappare och trädgårdssångare. Trädet blommar mycket tidigt och är därmed viktigt för humlor, bin och fjärilar som deras första födokälla efter vintern.

Träets kvalitet och egenskaper

Sälgrädet är lätt, mjukt och segt. Det är lätt att klyva och torka men tål slitage dåligt. Virket har traditionellt använts till kärl för förvaring av drycker, som skaft till mindre verktyg eftersom det är skönt att hålla i, och till slöjdmaterial. Sälgen har hamlat för djurfoder. Idag används sälgen nästan inte alls, utom till vissa slöjdprodukter, som svepaskar, eftersom träet är lätt att böja.

Kuriosa

Den som vill göra sig en sälgpipa (fungerar även med rönn) ska kapa en gren eller ett ungt träd med 1,5-2 centimeter i diameter när saven stiger om våren. Man kan söka på Youtube för informationsfilmer som visar hur man gör.

Bilden visar hur landskapet i stora delar av Sverige såg ut på 1950-talet med mycket större förekomst av sälgen än i dag. Illustration: Martin Holmer

Kunskapsruta: **Biologisk mångfald**

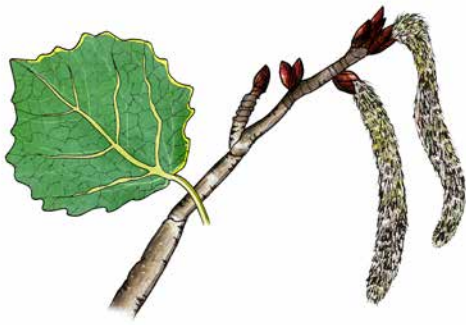
Den biologiska mångfalden utarmas mycket snabbt. Det talas om att vi befinner oss i det sjätte massutdöendet av arter. På den svenska rödlistan finns runt 2000 skogslevande arter registrerade som sårbara eller hotade. Det är 20 procent av de arter som hör till skogen i vårt land. De allra flesta är utsatta på grund av hur skogsbruket bedrivs eller av igenväxning av tidigare mer öppna landskap. Många arter överlever inte hyggesfasen eftersom deras livsförutsättningar förändras alltför radikalt. Andra arter, som fåglar och däggdjur, är beroende av varierade skogar för att hitta föda och boplatser och trivs inte i monokulturer. Många svampar, lavar och insekter behöver äldre träd eller död ved.

De få urskogar vi har kvar fortsätter att avverkas, liksom nyckelbiotoper över hela landet, och naturliga skogar ersätts av monokulturer. Att skydda skog helt från avverkning är en mycket viktig del i att rädda den biologiska mångfalden. Men vi behöver också bruka den produktiva skog vi avverkar på ett sätt som inte ytterligare utarmar den biologiska mångfalden, utan helst bidrar till att stärka den.

Avsatta skogar erbjuder viktig kunskap som referensobjekt inom naturnära skogsbruk. För att veta hur en för platsen naturlig skog ser ut är det bra med levande exempel.

Som vi redan nämnt ger biologisk mångfald mer resilienta ekosystem, vilket gynnar oss människor. Men det finns också etiska aspekter. Har vi verkligen rätt att förstöra möjligheterna för fortsatt liv för många andra arter bara för att öka vår egen levnadsstandard eller få samhällsekonomin att växa på kort sikt? Och har några människor rätt att ta ifrån andra människor rika naturupplevelser?

Den som har ansvar för en skog gör klokt i att vårda och stärka den biodiversitet som redan finns på platsen, både för sin egen skull och för alla andra arters.

Asp växer i hela Sverige upp till fjällgränsen. Trädet tål mager mark men växer bäst i näringsrik jord som gärna får vara ler- och kalkhaltig. Aspen vill ha gott om vatten och ljus. Som ung är den ett av de mest snabbväxande svenska träden men blir sällan över 100 år. Asp växer gärna tillsammans med björk eller gran.

Aspen är värd för över tusen arter och viktig för den biologiska mångfalden, framför allt när den blir äldre och grov. Många av arterna knutna till asp är också beroende av att sol når stammen och asp kan därför hysa ganska rik mångfald även när den lämnas ensam kvar på ett kalhygge.

Aspen blommar på bar kvist tidigt i april. Dess trä är löst och angrips lätt av svampar, som eldticka (som fått sitt namn eftersom den kan glöda länge och på så vis hålla liv i eld). Angripna aspar blir till bon åt hackspettar och bona tas sedan över av andra arter som nötväcka, blåmes, skogsduva, stare och ekorre.

Träets kvalitet och egenskaper

Aspträ är lätt att såga, klyva och bearbeta men ytan blir lätt luddig. Virket är ljust. Träet har högt isoleringsvärde och eftersom det inte leder värme passar det till bastulavar och -panel. Traditionellt har asp använts till gårdsgårdar eftersom det är lätt och när det torkar hårdnar och blir tåligt. Det har på grund av sin låga vikt även använts till räfskaft, ok och bärbara båtar.

Asp har också brukats för att göra kärl, tråg och skyfflar. Apsvirke används i Sverige idag till bastuinredning men det lämpar sig också för möbler, golv och panel.

Kuriosa

Från aspens rötter bildas gärna rotskott och många träd som står nära varandra kan egentligen vara ett och samma träd, alltså kloner. På så vis kan ett träd ibland bli över tusen år.

Det är aspens långa och platta skaft som gör att aspens löv "darrar".

Nyproducerade helträskidor gjorda av furu, björk, asp och ask. Greve långböj custom skis. Foto: Jon Långström

Skrinda i asp och björk. Foto: Micki Leksaker AB

Björk växer i hela landet och är vårt vanligaste lövträd. I fjällregionerna växer fjällbjörk och i övriga landet växer glas- och vårtbjörk. Vårtbjörkens blad är bredast närmast skaftet och har en tydligare spets än glasbjörkens blad, som är mer runda i formen. Björken vill ha mycket ljus och är ofta det första trädet som kommer upp på mark som kalhuggits, brunnit eller där skog blåst ner. Björkens krona släpper ner mycket ljus på marken och andra träd, som gran, kan växa i dess skugga. Vårtbjörk kan växa torrt medan glasbjörk är mer vattenkrävande. Björk blir i södra Sverige upp till 100 år medan den i norr kan bli över 200 år.

Björkblad, knoppar och grenar är föda för älg, rådjur och hjort. Småfåglar som gräsiska, grönsiska och blåmes äter björkfrön.

Träets kvalitet och egenskaper

Björkträ är starkt och segt men har dålig rötbeständighet. Det är ljust till färgen men gulnar med tiden. Björkträ har använts till jordbruksredskap som tråplogar och till medar för slädar och även till yxskaft och skidstavar. Björk är tungt men har använts till vissa delar i möbler, som stolsben, eftersom det är slitstarkt. Slevlar och kavlar har också gjorts av björk eftersom virket inte släpper ifrån sig lukt eller smak.

Det är främst vårtbjörkens virke som använts då glasbjörkens trä är mjukare men glasbjörk har använts till viss möbeltillverkning. Fjällbjörk har använts i samisk slöjd, exempelvis kåsor och förvaringskärl. Björk används idag till möbler och inredning och lämpar sig väl till golv, trappor, paneler, köksinredning och dörrar inomhus.

Kuriosa

Späda björkblad kan ätas i sallader eller kokta. De kan också torkas och användas till te. Innerbarkens gröna skikt kan kokas och drycken anses stärkande. Knopparna är fiberrika och kan ätas under vinterhalvåret. Under tidig vår (mars-april) kan björk tappas på sav som dricks eller kokas till sirap. Saven är mycket mineralrik och innehåller höga halter av c-vitamin. Den går också att fermentera till bubbeldricka.

Skateboard gjord av björk med valnötsfanér.
Foto: Urskog Skateboards

Komersiell odling av sprängticka (Chaga) i samarbete med skogsägare i Finland ger högvärdiga och hälsosamma tinkturer.
Foto: KÅÅPÅ Health

En av många drycker som går att framställa av björksav.
Foto: Savhuset Östersund.

LÖNN

Om lönnen får växa fritt får den en stor krona och den planteras gärna i parker. Trädet är vindtåligt och kan bli grovt, upp till fem meter i omkrets. Det vill helst ha en näringsrik mullmark där det trivs tillsammans med andra lövträd. Lönn växer främst i Sydsverige men förekommer i Värmland och Dalarna och ända upp till Ångermanlands kust.

Lönnens blommor är rika på nektar och populära bland insekter när de blommar i april-maj. Den är ett så kallat rikbarksträd, vilket innebär att barken har ett högt pH-värde. Det gör lönnen till en viktig värd för en rad mossor och lavar. Dessa gynnas av att trädet står öppet. Också många skalbaggsarter trivs hos lönnen. En art som bara förekommer hos lönn är lönnbock.

Endast skogslönnen är ett inhemskt träd. Den importerade tysklönnen har tyvärr börjat spridas ut i naturen från trädgårdar och parker i södra Sverige.

Träets kvalitet och egenskaper

Lönn räknas till de ädla lövträden. Virket är relativt hårt och segt och mycket slitstarkt men inte rötbeständigt. Lönnens trä är gulvitt och övergår mot mitten i rött.

Träet har använts till räfspinnar, skoppligar och musikinstrument. Fioler är ofta tillverkade av lönn och träet anses ha vacker resonans. Lönnvirke har också använts till möbler och husgeråd. Yxskaft av lönn ansågs mjuka och sköna att hålla i. Lönnbark har använts till att färga garn och tyg (det ger en gul färg). Lönnen hamlades för att ge foder åt djuren.

Idag används lönnträ till golv, trappor, lister, dörrar, möbler och leksaker.

Kuriosa

Blommor och späda lönnblad har en söt smak och kan användas i sallad. Den lönnsirap som man köper i affären kommer från amerikansk sockerlönn men det går att koka sirap också av den svenska lönnens sav. 40 liter sav från en skogslönn måste du få ihop för att få drygt en 1 litre sirap!

Ljus lönnsirap (tv), lönnkräm (mitten) och mörk lönnsirap (th) gjord på skogslönn och sykomorlönn. 40 liter sav ger 1 liter sirap. Foto: Janek Hasselblad

Kunskapsruta:

Vår relation till skogen

Människan har, precis som alla andra arter, i alla tider inverkat på de miljöer där hon levat. Det gäller även för skogen. Först genom att vi påverkade faunans sammansättning genom jakt. För några tusen år sedan strövade till exempel visenter (europeiska bisonoxar) i Skandinavien. De bidrog till att skapa savannliknande landskap med glesa skogar och gräsekosystem. På 1100-talet var de utdöda och de betade skogarna formades istället av tamdjur. Betade skogar är idag en av de mest hotade och mest artrika miljöer vårt land har.

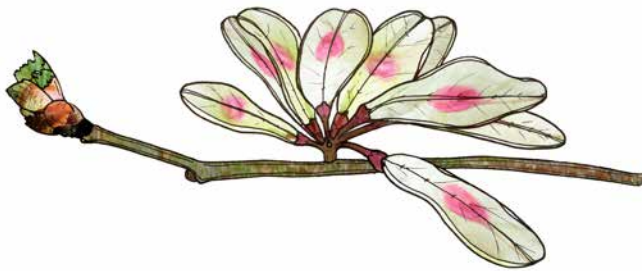
Vi människor påverkade också skogen genom svedjebränning, att vi tog virke för byggande och ved och att vi decimerade rovdjur och hjortdjur.

Längre fram blev bruket av skogen mer organiserat. Malmbruken krävde stora mängder bränsle och efterhand växte sig pappersindustrin allt större. Runt större bruk kunde man se omfattande kalhyggen. Vi började också exportera virke. Samtidigt fanns fortfarande många relativt orörda skogsområden i mer otillgängliga områden. Först efter andra världskriget blev det rationaliserade storskogsbruket vanligt, med kalhyggen, plantering, röjning, gallring, dikning och omfattande nätverk av skogsbilvägar.

Hur vill vi ha det i framtiden? Vad vill vi få ut av skogen? Vad klarar den långsiktigt att ge?

Idag är efterfrågan på virke mycket stor. På samhällsnivå pratar man mycket om att för klimatets skull bygga i trä istället för i betong, att använda råvara från skogen för att framställa bränsle och att utvinna fiber till tyger och kompositmaterial som kan ersätta oljebaserade produkter. Men skogen kan inte räcka till allt. Kanske kan vi bygga och bo mindre, köpa färre klädesplagg och andra konsumtionsvaror och resa mindre och på så vis få skogen att räcka till utan att utarmas?

Almen vill ha värme och näring. Trädets rotsystem är djupt så almen kan trivas även i sandig jord, bara det finns mer näringsrika lager längre ner. Den är köldtålig för att vara ett ädellövträd och återfinns sporadiskt långt norrut men är allmän främst söder om norrlandsgränsen.

Alm kan bli upp till 500 år. Den är värd för mer än 120 rödlistade arter, framför allt mossor och lavar, varav drygt 20 bara finns på alm. Almen blommar på bar kvist i april-maj. Exempelvis fågeln stenkäck äter gärna av almens frön.

Träets kvalitet och egenskaper

Alm ska, precis som ek, växa snabbt för att virket ska bli hårt och få bra kvalitet. Almträ är ganska segt och svårklivet. Splintveden är gråvit till gul med ett grönaktigt skimmer medan kärnveden är mörk, ibland nästan svart.

Alm har förr använts till möbler, hantverk, fanér golv, båtar, pilbågar, verktyg och likkistor. Idag används det till fanér, möbler, golv, köksinredning och leksaker.

Kuriosa

Almblad går att äta som sallad och almfrön har en god nötaktig smak. De passar fint att rosta till ”chips”. Almen är idag tyvärr svårt hotad av almsjukan som orsakas av en svamp som får grenarna att vissna.

Mobilskal gjorda av alm, björk, ask och körsbär. Foto: Bark Sweden

Rostade almfrön med olja och salt ger goda och hälsosamma chips. Foto: Annevi Sjöberg

Kunskapsruta:

Virkeskvalitet

Om syftet är att skapa ett virke med hög hållfasthet, hårdhet och beständighet ska vissa träd, som ek, alm och ask, växa fort, medan barrträd ska växa långsamt. Alla träd gynnas emellertid kvalitetsmässigt av att växa upp i konkurrens med andra träd. Undertryckta stammar tvingas satsa på höjd istället för krona där de strävar mot ljuset mellan högre träd. Det ger färre kvistar. Men ofta ordnar vi det tvärtom för träden. Gran, som i naturskogen spontant föryngras i skugga, planteras på öppna ytor. Där blir den kvistig och frodvuxen.

Ungdomsveden, som bildas de första 15-20 åren, är hos svenska barrträd ofta växtvriden åt vänster. Sågat virke med hög andel ungdomsved vrider sig därför när det torkar. Hos de flesta träd kommer fiberriktningen, eller växtvridenheten, att räta upp sig med åren men kan ibland övergå till vridning åt höger. Att såga grövre timmerdimensioner, helst med jämn och måttlig diameterutveckling, kommer emellertid som genomsnitt att minska problemet med vridning i sågat virke.

Svenskt skogsbruk har länge varit optimerat för att få fram stora volymer råvara åt svenska massa- och pappersbruk. Virkeshandeln saknar därför brett sortiment av varierande kvaliteter. Trots att vi har gott om skog behöver den inhemska möbelindustrin idag importera en stor del av sitt material.

Vanligen går försäljning av virke i Sverige till så att skogsägare kontaktas av representanter från de stora industrierna. Den som inte vill se sina stammar av udda trädslag och fin kvalitet gå till massabruken behöver kunskap och vägledning för att hitta rätt köpare. Ek, björk och bok av fin kvalitet är efterfrågade av möbel- och golvtillverkare och kan ge helt andra priser än massaved eller energived.

Att satsa mer på kvalitet och ett brett sortiment än på volym kan ge bättre betalt för den enskilda skogsägaren. Andra fördelar är större möjligheter att vidareförädla samt mer variationsrika skogar med större biologisk mångfald och avsevärt högre rekreativvärden.

Visste du att ...

Skörd av granskott, ekollon, hasselnötter, bokollon och björksav inte ingår i allemansrätten – markägarens tillstånd krävs.

AL

I Sverige finns två arter av al: klibbal och gråal. Båda trivs på fuktiga och blöta marker och växer gärna längs rinnande vatten och vid sjöstränder. Klibbal växer framför allt i södra Sverige men förekommer även längre norrut. I norr dominerar gråalen. Gråalen kan växa även på torrare mark. Al har litet ljusbehov och kan växa bra i skuggan av andra träd. De växer snabbt som unga. Klibbal blir sällan äldre än 120 år medan gråalen kan nå 200.

Alkärr är artrika men ovanliga miljöer där fladdermöss, groddjur, snäckor och insekter trivs. Småfåglar uppskattar alkottarnas frön.

Träets kvalitet och egenskaper

Alvirke är mjukt och lätt att bearbeta och torkar snabbt. Det har god rötbeständighet och håller formen vid fuktväxlingar. Alvirke är först ljust gult men blir snart rödbrunt.

Förr kunde alkärr nyttjas som så kallade skottskogar där man högg ner träd och sedan kontinuerligt skördade de skott som slog upp, till brännved, stängselmaterial eller foder. Som virke är det klibbal som använts eftersom gråalen sällan når grövre dimensioner.

Eftersom det är lätt att bearbeta har alvirke använts till urholkade föremål som skovlar, träskor och vattenrännor men också till räffskaft och ok. Det har också använts till spänner och på grund av sin rötbeständighet till pålar.

Alvirke lämpar sig till fanér och till finmöbler använde man förr fanér av alrotsmasur. Al används idag till lådor, sniderier och träskor och eftersom det leder värme dåligt används det i bastuinredningar.

Träskor är bra att göra av al eftersom det är hårt och lätt.
Just Wood. Foto: Josefine Eklid

Inomhuspanel av okantad al, björk, ek och körsbär.
Boken "Kvalitetsskogsbruk". Foto: Dan Johansson

Kunskapsruta: Odlå som skogen

Till skillnad från våra jordbruksmarker domineras skogar av perenna växter. Som system är skogen självförsörjande på näring. Kan vi lära av skogen för att få till en hållbar matproduktion?

Inom det som kallas agroforestry återfinns odlingsmetoder som alléodling, mångfunktionella kantzoner och skogsträdgårdssodling där perenna grödor kombineras med ettåriga. En annan metod inom agroforestry är skogsbete där tamdjur som grisar, kor, får, getter och höns får beta i skog eller på jordbruksmark i kombination med virkesproduktion eller odling av frukt, bär och nöträd. Det är framförallt utdragna skogsbryn och lundar som släpper in mycket solljus som ger inspiration vid design av dessa system, eftersom solljus är en förutsättning för att frukt, bär och nöträd ska ge rikligt med skörd eller för att kor och andra tamdjur ska få tillräckligt med mat.

Att odla på detta sätt ger livsmiljöer för många arter som är vana vid de mer solbelysta och utdragna skogsbryn och gläntor som förr var vanliga i svenska skogar. Många av odlingsmetoderna inom agroforestry minskar även uttorkning, jordflykt och koldioxidläckage.

Vid odling av fruktträd, bärbuskar, nötter, perenna sädesslag och örter lagras kol i jorden istället för att läcka ut till atmosfären som vid odling på plöjda åkrar. Detta, och det faktum att olika sorters nötter innehåller mycket protein- och kolhydrater, har lett till att odling av, och skörd från ek, bok, äkta kastanj och storfruktiga namnsorter av hassel och olika arter av valnöt börjat bli intressant. Även odling av härdiga bär som havtorn, sötrönn, aronia, blåbärstry och koreansk silverbuske fungerar bra i olika agroforestrysystem.

Kanske är tiden inne för en uppluckring av gränsen mellan skog, jordbruk och odling på sina håll i det svenska landskapet? Runt om i Sverige har pionjärer inom agroforestry börjat odla storfruktig hassel, valnöt och olika sorters bär, frukt och perenna grönsaker.

En kost som till större del består av perenna grödor skulle vara bra för såväl vår hälsa och den biologiska mångfalden som klimatet och ge många ekosystemtjänster.

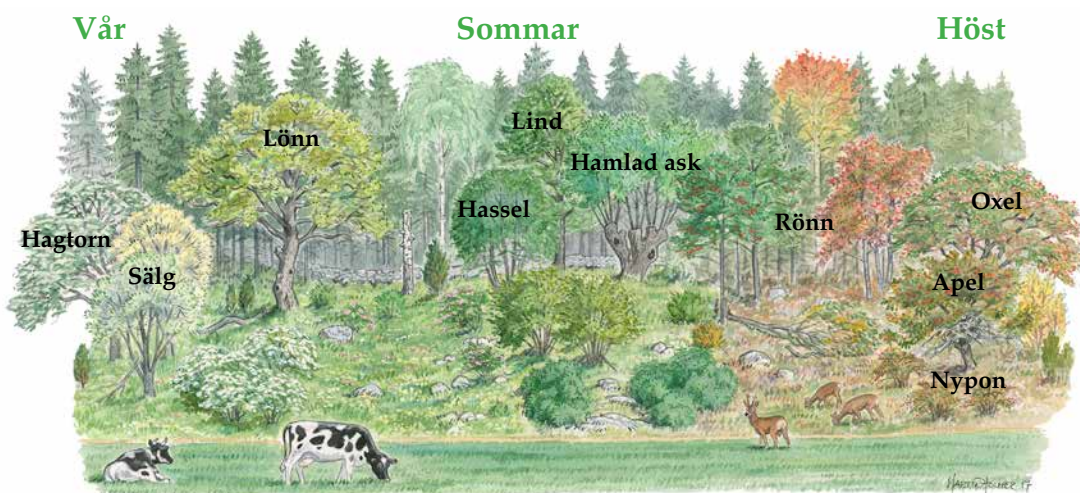

Illustration: Martin Holmer

Ask vill ha kalk- och mullrik jord med gott om vatten. Den växer gärna tillsammans med alm och har ungefär samma utbredningsområde som ek men går något nordligare. I Sverige blir asken normalt upp till 250 år men det finns uppgifter om att den kan bli ända upp till 600 år.

Askens har stor betydelse för den biologiska mångfalden, främst när det gäller mossor och lavar. Även många insekter trivs hos asken, som askpraktbagge och asknätfjäril, som är hotade och beroende av asken.

Askens lider idag svårt av angrepp av askskottsjukan.

Träets kvalitet och egenskaper

Askträ är segt och hårt men lättarbetat. Liksom för ek och alm blir askens trä hårdare ju fortare det växer. Det har mycket splintved som är ljust gul till ljust grå, och gråbrun kärnved.

Askträ har använts till verktygsskaft, räfsor och vagnar, inklusive fälgar och ekrar. Senare kom det att användas till bilkarosser. Det har också använts till möbler. Askens lövverk har hamlats och använts till foder. Idag gör man sportredskap som spjut, racketar och klubbor av ask. Ask är även lämpligt till golv och möbler.

Kuriosa

Askbark har använts för att bota frossa och mask.

Gummiklubba med skaft gjord av ask.
Foto: Hultafors

Ombra table och vägg dekoration i ask med behandlat ytskikt. Zanat.
Foto: Almin Zrno

HÄGG

Hägg växer i hela landet, ända upp till fjällbjörksregionen. Häggen kan ha formen både av en buske och ett mindre träd, oftast flerstammigt. Den vill ha fuktig, mullrik mark och trivs på lövängar och i hagar och kan där den trivs bli uppåt 80 år gammal. Häggen är kalkskyende. Häggen är populär både hos människor och bin när den blommar i maj-juni.

Träets kvalitet och egenskaper

Häggens stam blir sällan särskilt grov. Splintveden är rödvit och kärnan gråbrun. Virket är elastiskt, hårt och segt. Det är svårklivet och rör sig mycket vid torkning. Hägg har använts till snideri och svarvningsarbeten och till tunnband liksom till räfspinnar. Eftersom virket har otrevlig smak har det också använts till krubbor för att undvika att dessa blir söndertuggade av djuren.

Kuriosa

Hägglommorna har en ljuvlig doft medan virket luktar mindre angenämt, som av bittermandelolja. Häggens bär är sträva men välsmakande efter frysning och kan användas till likör eller saft. Sylt gjord på häggbär och blåbär smakar precis som körsbärssylt!

Skärbräda i björk, hägg och sälg. Foto: Forsnäs Hemman

FÅGELBÄR

Fågelbär, eller sötkörsbär växer gärna tillsammans med ädellövträd i hagar och lundar och kan växa upp under andra träd eftersom det tål skugga bra. Det förekommer upp till Värmland och Mälardalen och blir upp till 100 år. Fågelbär är, som hörs på namnet, populär föda bland fåglar som starar och trastar.

Träets kvalitet och egenskaper

Fågelbärsträ har god hållfasthet och är lättsågat och relativt lätt att böja. Virket rör sig dock mycket vid fuktförändring. Splintveden är gulvit till ljusröd och kärnveden gulröd till ljust rödbrun. Virket slår sig lätt. Virket kallas ibland för svensk teak och används som massivt eller i fanér till möbler. Det används också till köksinredning, dörrar, fönster, paneler, leksaker och musikinstrument.

Kuriosa

Fågelbär är ofta mycket söta och goda att äta även för människor.

Mobilskal gjort av körsbär (fågelbär). Foto: Bark Sweden

APEL

Vildapeln växer i lövskogar, skogsbryn och hagar upp till Gästrikland. Den kan bli runt 100 år. Vildaplar blommar ofta överdådigt och är populära bland pollinerande insekter som bin, humlor och fjärilar. Över 30 fjärilslarver har apeln som sitt värdträd.

Vilda äpplen är mycket surare än våra odlade sorter men har likväl ätits av både människor och djur. Vildapeln tros rentav ha odlats av stenåldersmänniskor i Skandinavien! Virket har använts till olika slöjdföremål. Bark ger en gul färg åt tyg och garn vid färgning.

Träets kvalitet och egenskaper

Virket har brunröd splintved och en mörkare kärna. Det är relativt tungt och hårt och kan vrida sig något. Apel är ett populärt slöjdvirke.

Kuriosa

Äpplena används till exempelvis gelé, mos eller fruktläder.

Marmeladspatlar gjorda av apel. Foto: Janek Hasselblad

EN

En växer över hela landet och kan bli till träd och buskar. Enen vill ha ljus och trivs som solitär i hagar. Den vill växa torrt men har små krav på jordmånen. Enens stam blir sällan grov men det finns exempel på enar med flera meter i omkrets. Trädet kan bli över 500 år i Sverige. Den kända en som blivit äldst uppnådde en ålder av över 800 år.

Fåglar och ekorrar använder enens bast till sina bon. Fåglar som sidensvans och björkrast kan äta enbär om vintern, när annan föda tryter.

Träets kvalitet och egenskaper

Enens splintved är gulvit och kärnan är gulröd. Träet är rötbeständigt och starkt men relativt mjukt. Eneträ har använts till förvaringskärl, kaggar, krus och skedar. Gärdesgårdar har ofta byggts av enstörar, liksom bindsel till dragdjur. Enris används som smaksättning vid rökning och enbär vid matlagning. Av enens bast har man tvinnat rep och enbär har använts till enbärdricka, te och som brännvinskrydda. För att dölja stank använde man enris som rökelse inomhus. En är idag populärt som slöjdmaterial eftersom det är lätt att tälja i och doftar gott. Enbär är smagivare i gin och passar bra i viltgrytor.

Unika ringar gjorda av en. Just Wood. Foto: Josefine Eklid

LÄRK

Lärken är inte inhemsk i Sverige utan europeisk lärk fördes in i Sverige på 1800-talet som prydnadsträd. Numera är den emellertid naturaliserad och väl spridd i landet. På senare år har man också börjat odla hybridlärk och sibirisk lärk i Sverige. Sibirisk lärk växte naturligt i Sverige för 9000 år sedan.

Lärken är det enda barrträdet i Skandinavien som fäller sina barr. Trädet trivs på djup, lucker och fuktig mark.

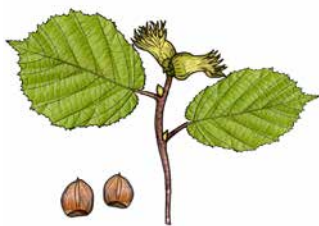
Träets kvalitet och egenskaper

Lärkträ har hög andel kärna och god rötbeständighet när trädet får växa långsamt. Lärkvirke har mycket gemensamt med fura, men har bättre hållfasthet. Virket slår sig lätt vid torkning. Lärkvirke har använts till slussportar, kölsvin på båtar, pälverk och annat som ska tåla att vara i vatten och fukt. Träet används idag istället för impregnerat virke till trall och trädäck. Det används även till panel, golv och fönster.

Trädhus byggt av gran med hängbro i lärk. Urnatur

HASSEL

Hasselbuskar kan bli upp till 12 meter höga men blir vanligen lägre än så. De vill växa i mullrik jord med god tillgång till rörligt markvatten och trivs i ljusa ekskogar och i skogsbryn. Hasseln förekommer upp till Ångermanland och kan bilda artrena bestånd. På marken under dem trivs blåsippa, vätteros och hässleklocka, vars unga blad är ätbara och blommor är mycket goda. Hasseln kan bli flera tusen år gammal men de enskilda stammarna blir sällan mer än 100 år.

Hasseln blommar på bar kvist, mycket tidigt – under milda vintrar redan i januari-februari men mer vanligt i mars. De är vindpollinerade. Hasselnötter är populära bland ekorrar, nötskrikor, nötkräkor och sorkar. Djuren hjälper till att sprida hasseln exempelvis när de gömmer nötter för vinterförråd. Hasselnötter är eftertraktade av såväl människor som djur och har länge odlats.

Träets kvalitet och egenskaper

Hasselträ är svagt rödaktigt. Virket är mjukt och elastiskt. Hassel har använts till slöjd och snideriarbeten, käppar, räfspinnar och verktygsskaft samt tunband.

Kuriosa

Att plocka hasselnötter ingår inte i allemansrätten så du behöver be markägaren om lov.

Skörd av storfruktiga hasselnötter. Puttmyra Skogsträdgård. Foto: Philipp Weiss

Mer läsning och kunskap

Nu har du fått smakprov på hur våra vanligaste träd kan användas, hur de vill växa och vilken roll de fyller för den biologiska mångfalden. Vi hoppas att din nyfikenhet är väckt och att du gärna vill lära dig mer! Kanske vill du pröva att gynna lövträden på din mark och fundera över hur du kan få mer inkomster från din skog utan att kalavverka?

Här kan du hitta mer kunskap:

Böcker och häften

Skogsstyrelsens förlag: Våra skogsträd 2001

Bengt Andersson: Gott virke. De svenska trädslagens egenskaper och hur de nyttjats i historien 2020

Lövträcentrum: Fakta om lövträ 2005

Dan Johansson: Kvalitetsskogsbruk 2018

Skogsstyrelsen: Skyddsvärd skog. Naturvårdarter och andra kriterier för naturvärdesbedömning 2020

Eva-Lotta Hultén, Martin Jentzen, Erik Kullgren: Skogspraktikan 2021

Ola Engelmark: En skog av möjligheter 2018

Skogen på andra sidan hyggena 2020

Philipp Weiss, Annevi Sjöberg: Skogsträdgården - odla ätbart överallt 2018

Bengt Ehnström: Bokserie: Gran, Tall, Sälg, Asp, Björk

Digitala resurser

www.slojdochbyggnadsvard.se/kunskap-och-fakta

www.skogsskafferiet.se

www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/cbm/dokument/publikationer-cbm/cbm-skriftserie/vagarnas_trad_cbm93.pdf

www.ekologigruppen.se/blogg/artpodden/

<http://linnaeus.nrm.se/flora/>

<https://skogstradgarden.stjarnsund.nu>

www.artfakta.se

www.skogskunskap.se

www.skogeniskolan.se/faktasidor/svenska-trad/

www.skogskunskap.se

www.ekologigruppen.se/blogg/artpodden/

<https://agroforestry.se>

“Under ekarna” på facebook